

УДК 342.5:342.7

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.06>

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Петельнікова Наталія Миколаївна,
старший викладач циклу підготовки
персоналу пробації
(Білоцерківський центр підвищення
кваліфікації персоналу Державної
кримінально-виконавчої
служби України, м. Біла Церква,
Київська область, Україна)

Статтю присвячено дослідженню сутності парламентського контролю, а саме одному із суб'єктів його здійснення – Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Варто зазначити, що дослідження явища «парламентський контроль» посідає важливе місце в наукових колах. Однією з причин цього є те, що в будь-якій країні світу виконавчу владу потрібно контролювати, зважаючи на велику кількість повноважень, що їй надається, адже це створює широке коло можливостей для зловживання нею. Окреме місце під час здійснення парламентського контролю відводиться інституту омбудсмана. Незважаючи на те, що його правовий статус тісно пов'язаний із діяльністю парламенту, він усе одно є незалежним та самостійним органом, на який парламент не має можливостей тиснути та втручатися в його діяльність відповідно до чинного законодавства.

Важливо розуміти, що однією зі «сприятливих» умов порушення прав та законних інтересів будь-якої людини є такий правовий статус особи, як «засуджений» та «ув'язнений», адже він накладає обмеження на реалізацію своїх прав чи обов'язків обвинувальним вироком суду чи іншим законним рішенням, що сприяє актуальності дослідження ролі інституту омбудсмана у забезпеченні прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених під час здійснення парламентського контролю.

Мета статті полягає у дослідженні сутності поняття парламентського контролю, його мети, класифікації, суб'єктів його здійснення та дослідження ролі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини під час реалізації парламентського контролю загалом та в житті засуджених і ув'язнених зокрема.

У статті також встановлено, що роль омбудсмана під час здійснення парламентського контролю за умов дотриманням прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених має бланкетний характер, оскільки універсальність здійснення парламентського контролю омбудсманом ми можемо побачити в Конституції України та у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», а от чіткий механізм його реалізації стосовно засуджених та ув'язнених у спеціальних нормативно-правових актах, що визначають правовий статус цих осіб, відсутній.

Що стосується ролі інституту омбудсмана у забезпеченні захисту прав і законних інтересів засуджених та ув'язнених під час здійснення парламентського контролю, то ми можемо побачити його реалізацію в щорічних та спеціальних доповідях, аналіз яких також проведений у статті.

Ключові слова: Уповноважений Верховної Ради з прав людини, інститут омбудсмана, засуджені, ув'язнені, права людини, парламентський контроль.

**THE ROLE OF OMBUDSMAN INSTITUTION IN ENSURING THE RIGHTS
AND LEGITIMATE INTERESTS OF CONVICTS AND PRISONERS
UNDER PARLIAMENTARY CONTROL**

Pietelnikova Natalia Mykolaivna,
Senior Lecturer at Training Department
for Probation Personnel
(Bila Tserkva Penitentiary Staff Training
Centre, Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine)

The article studies the essence of parliamentary control, namely, the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine as one of the subjects of its implementation.

It is important to note that researchers pay much attention to the phenomenon of “parliamentary control”. One of the reasons for this is that the executive branch needs to be controlled in any country of the world due to its many powers and a wide range of opportunities for their abuse.

The ombudsman institution occupies a special place in the exercise of parliamentary control. Although its legal status is closely linked to the activities of the parliament, the ombudsman institution is still an independent and autonomous body, and the parliament is not entitled to pressure it and interfere in its activities under current legislation.

Importantly, one of the “favourable” conditions for violating the rights and legitimate interests of any person is the legal status of a person as a “convict” and “prisoner”. It is so because such a status restricts the exercise of one’s rights or obligations by a court conviction or other legal decision. In turn, it becomes essential to study the role of the ombudsman institution in ensuring the rights and legitimate interests of convicts and prisoners under parliamentary control.

The article aims to study the essence of parliamentary control, its goals, classification, subjects of its implementation, as well as specify the role of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine under parliamentary control in general and in the lives of convicts and prisoners in particular.

The article proves that the role of the ombudsman in exercising parliamentary control over the observance of convicts’ and prisoners’ rights and legitimate interests is of “the blanket nature”. Indeed, one can witness the universality of parliamentary control by the ombudsman in the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine “On the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine”. Yet, there is no clear mechanism for its implementation concerning convicts and prisoners in special regulations determining their status.

The role of the ombudsman institution in ensuring the rights and legitimate interests of convicts and prisoners under parliamentary control is seen in its implementation in annual and special reports analyzed in the article.

Key words: Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine, ombudsman institution, convicts, prisoners, human rights, parliamentary control.

Вивчаючи багаторічний досвід європейських країн, ми розуміємо, що роль парламенту в ефективному функціонуванні високорозвинутих держав світу не можна недооцінювати, адже саме від парламенту буде залежати не лише законотворча функція тієї чи іншої країни, а й розвиток самої держави, проведення інституційних реформ у ній та збалансована робота кожної з гілок влади. Водночас у будь-якій державі світу виконавчу владу необхідно контролювати, оскільки через велике коло повноважень,

що їй надається, є широке коло можливостей для зловживань цією владою та порушення нею законодавства. Це завдання (разом з іншими) відводиться парламенту під час здійснення ним контролю з метою реалізації однієї з головних функцій держави – запобігання порушенню прав та законних інтересів кожної людини та громадянина.

Окреме місце у здійсненні парламентського контролю відводиться інституту омбудсмана. Незважаючи на те, що його правовий статус тісно пов'язаний із діяльністю парламенту (обрання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, звітування про результати своєї діяльності перед Верховною Радою України та інші), він усе одно є незалежним та самостійним органом, на який парламент не може тиснути та втручатися в його діяльність відповідно до чинного законодавства.

Але в нашій статті ми хочемо приділити увагу окремому аспекту реалізації Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини парламентського контролю – його ролі у забезпеченні захисту прав і законних інтересів засуджених та ув'язнених, оскільки ми розуміємо, що однією зі «сприятливих» умов порушення прав та законних інтересів будь-якої людини є такий правовий статус особи, як «засуджений» та «ув'язнений», оскільки він покладає обмеження на реалізацію своїх прав чи обов'язків обвинувальним вироком суду або іншим законним рішенням, що сприяє актуальності дослідження цієї теми.

Варто зазначити, що питання парламентського контролю є досить актуальним у юридичній науці та посідає одне з провідних місць серед кола наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких не можна не виокремити таких, як Ю. Барабаш, Я. Куцин, Ю. Ганжуров, Т. Кадук, В. Стеффані, А. Корнілаєва, С. Ківалов, М. Орхіз, В. Журавський, В. Шаповал, О. Коврякова та ін. До того ж у своїх наукових працях вони досліджували не лише парламентський контроль, а і його реалізацію саме інститутом омбудсмана. Водночас його роль та значення стосовно засуджених і ув'язнених детально не досліджувалося.

Метою написання статті є визначення ролі інституту омбудсмана у забезпеченні захисту прав і законних інтересів засуджених та ув'язнених під час здійснення парламентського контролю. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання: дослідити сутність поняття парламентського контролю; визначити його мету; розглянути класифікацію парламентського контролю; вивчити суб'єктів його здійснення та дослідити роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини під час реалізації парламентського контролю загалом та в житті засуджених і ув'язнених зокрема.

О. Коврякова у своїх працях надає широке визначення, відповідно до якого парламентський контроль є системою норм, яка регулює встановлений порядок проведення, спостереження і перевірки діяльності органів виконавчої влади, який здійснюється як парламентською більшістю і опозицією, так і допоміжними органами вищого законодавчого органу, і спрямований на оцінку цієї діяльності з можливим застосуванням санкцій (вотуму недовіри, резолюції осуду, імпичменту тощо) [1, с. 12].

Метою парламентського контролю, на думку Я. Куцин, є виявлення неправомірності або неефективності діяльності органів виконавчої влади і їх посадових осіб, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, забезпечення законності і правопорядку, протидія корупції, вивчення дієвості законодавства України, аналітика інформації, спрямованої на вдосконалення законодавства та ефективності його виконання [2, с. 28].

Питанню класифікації парламентського контролю приділяло увагу багато науковців. Не можна не виділити серед них О. Коврякову, Д. Волощука, В. Маклакова, В. Волощука та ін. Оскільки питання класифікації парламентського контролю не є безпосереднім об'єктом нашого дослідження, ми хочемо навести класифікацію Ю. Барабаша,

оскільки його позиція в цьому питанні найбільше нам близька. Так, у своїх наукових роботах він сформував концепцію дволанкової системи механізму парламентського контролю [3, с. 32].

Вона становить собою дволанкову систему органів та посадових осіб, у якій першою і головною ланкою є безпосередньо парламент, а другою – сукупність органів, що складається з двох груп, що допомагають у здійсненні парламентського контролю над суб'єктами, що діють у межах парламенту (робочі органи, посадові особи, депутатські групи (фракції) та парламентарії), а також над самостійними спеціалізованими суб'єктами, що діють поза межами парламенту, але мають характер підзвітних йому структур (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Рахункова палата) [3, с. 34].

Аналізуючи цю інформацію, можемо зрозуміти, що суб'єкти реалізації парламентського контролю також мають дволанкову систему. До першої ланки належить парламент як орган, уповноважений притягувати до конституційно-правової відповідальності вищі органи та посадових осіб держави; до другої – внутрішньопарламентські структури і народні депутати України, з одного боку, і спеціалізовані допоміжні парламентські інституції (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Рахункова палата) – з іншого [3, с. 71].

Таким чином, ми розуміємо, що інститут омбудсмана під час здійснення парламентського контролю посідає одне з ключових місць, оскільки він є незалежним органом із широким колом повноважень та можливостей. Підтвердження цього ми можемо знайти в статті 101 Конституції України, де зазначено, що *«парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини»*, та у статті 1 Закону України *«Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»*, де вказано, що *«парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини...»* [4].

Повертаючись до розгляду питання реалізації парламентського контролю інститутом омбудсмана стосовно засуджених і ув'язнених, можемо зрозуміти, що він має бланкетний характер, оскільки універсальність здійснення Уповноваженим парламентського контролю зазначена нами вище, а от його реалізація стосовно засуджених і ув'язнених у нормативно-правових актах, що регулюють питання виконання та відбування кримінальних покарань, майже не передбачена, тому ми зараз більш детально це розглянемо.

Розглядаючи правовий статус засуджених (більш детально вивчення якого було проведено нами в інших дослідженнях), ми розуміємо, що це особи, які вчинили кримінальний злочин та стосовно яких був винесений обвинувальний вирок суду (чи інше рішення), що набрав законної сили. Відповідно до статті 51 Кримінального кодексу України таких кримінальних покарань існує 12. Так, кожна особа, яка засуджена до одного з 12 видів кримінальних покарань і яка має певні обмеження в реалізації своїх прав чи законних інтересів, є засудженою особою, а також на неї покладені певні обов'язки. Особливості реалізації їх правового статусу ми можемо побачити в Кримінально-виконавчому кодексі (далі – КВК) України. Але що стосується згадки про Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, його ролі та значення щодо засуджених під час здійснення парламентського контролю, то ці норми прописані лише щодо осіб, засуджених до обмеження волі, позбавлення волі на певний строк чи довічного позбавлення волі. Так, стаття 24 КВК України визначає перелік суб'єктів, яким дозволено відвідувати установи виконання покарань без спеціального

дозволу та в будь-який час із метою здійснення контролю чи проведення перевірок. До цих суб'єктів належить і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або спеціально вповноважений ним представники [5]. Із цього стає зрозумілим, що саме ця норма забезпечує реалізацію парламентського контролю інститутом омбудсмана стосовно засуджених (але лише певної категорії).

Що стосується ув'язнених, то тут також існує досить широке коло ще не врегульованих на законодавчому рівні питань. По-перше, саме розуміння та вживання терміна «ув'язнені», про яке ми також говорили в інших наших дослідженнях. Так, термін «ув'язнені» в національному законодавстві ми можемо побачити в наказі Міністерства юстиції України № 1769/5 від 14.06.2019 року «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України». Відповідно до Розділу I цього наказу «ув'язнені – це особи, які тримаються під вартою відповідно до вмотивованого рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, винесеного відповідно до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом; особи, щодо яких вироком суду передбачено тримання під вартою до набрання ним законної сили» [6]. Що стосується Закону України «Про попереднє ув'язнення», то в ньому використовується термін «особи, взяті під варту» [7]. На нашу думку, хоч цей закон і має вищу юридичну силу, але він був ухвалений у 1993 році та «переживав» неодноразове внесення до нього змін, із чого можна зробити висновок, що саме використання термінології, зокрема й терміна «ув'язнені», нині є більш актуальним та доцільним. Проте ми розуміємо, що в процесі кримінального судочинства, а також під час виконання та відбування кримінальних покарань вони є синонімами, тобто поняттями, що передають однаковий зміст. Більш детально про це ми також говорили в інших наших роботах.

По-друге, крім неврегульованості на законодавчому рівні питань самого визначення правового статусу ув'язнених, існує неврегульованість такого характеру. Відповідно до статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» особам, узятим під варту, може бути надано побачення з такими суб'єктами: родичами чи іншими особами; представниками посольств та консульств (для іноземних громадян); співробітниками Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (побачення з особами, до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт); представниками Міжнародного Комітету Червоного Хреста; захисником; священнослужителями (капеланами) [7]. А Уповноважений Верховної Ради України чи його законний представник у цій статті непередбачені.

Аналізуючи вищезазначену інформацію, можемо зрозуміти, що перелік суб'єктів, із якими можуть контактувати ув'язнені або особи, взяті під варту, значно вужчий, ніж у засуджених. З одного боку, ми чудово розуміємо природу таких відмінностей, оскільки законодавець, на нашу думку, встановив такі обмеження з метою забезпечення проведення ефективного кримінального провадження та судових засідань (зменшення можливостей цих осіб тиснути на потерпілих чи свідків учиненого злочину; запобігання скоєнню втеч тощо), з іншого – такі відмінності у колі спілкування можуть створювати потенційну загрозу порушення прав чи законних інтересів ув'язнених.

Повертаючись до питання ролі інституту омбудсмана у забезпеченні захисту прав і законних інтересів засуджених та ув'язнених під час здійснення парламентського контролю, можемо побачити його реалізацію в щорічних та спеціальних доповідях.

Так, у щорічних доповідях Уповноваженого Верховної ради України з прав людини ми можемо побачити результати здійснення парламентського контролю інститутом

омбудсмана в Україні загалом. Так, ми хочемо проаналізувати деякі показники цієї діяльності за останні декілька років.

У 2019 році до Уповноваженого звернулось 47 393 особи. Серед них було зареєстровано 21 983 письмові звернення (68% звернень від загальної кількості), 12 673 звернення за телефоном (27% звернень від загальної кількості) та 2 368 звернень на особистому прийомі (5% звернень від загальної кількості) [8, с. 241].

У 2018 році до Уповноваженого надійшло 25 410 звернень. Серед них зареєстровано 14 308 письмових звернень (56% звернень від загальної кількості), 8 494 звернення, надіслані електронною поштою (33% звернень від загальної кількості), 2 176 звернень на особистому прийомі (майже 9% звернень від загальної кількості), 242 звернення через поштову скриньку (0,95% звернень від загальної кількості) та 186 звернень за телефоном (0,73% звернень від загальної кількості) [9, с. 122].

2017 рік став визначним у питаннях кількості звернень до Уповноваженого для захисту своїх прав. Так, 158 091 особа звернулася до омбудсмана. Загальна кількість зареєстрованих звернень складає 25 439 звернень, 8 149 звернень, надісланих електронною поштою (32% звернень від загальної кількості), 3 564 звернення за телефоном (14% звернень від загальної кількості) та 1 914 звернень на особистому прийомі (7,5% звернень від загальної кількості). Крім цього, у доповіді цього року був зазначений кількісний коефіцієнт звернення до омбудсмана з розрахунком на 10 тис. населення, що складав 5,7 [10, с. 627].

У 2016 році до Уповноваженого надійшло 23 925 звернень. Серед них зареєстровано 6 190 звернень, надісланих електронною поштою (26% звернень від загальної кількості), 4 562 звернення за телефоном (19% звернень від загальної кількості) та 1 992 звернення на особистому прийомі (8% звернень від загальної кількості). Цього року кількісний коефіцієнт звернення до омбудсмана з розрахунком на 10 тис. населення дорівнював 5,3 [11, с. 618].

У 2015 році до Уповноваженого надійшло 19 030 звернень. Серед них зареєстровано 2 043 звернень, надісланих електронною поштою (11% звернень від загальної кількості), 4 142 звернення за телефоном (22% звернень від загальної кількості) та 2 089 звернень на особистому прийомі (11% звернень від загальної кількості). Кількісний коефіцієнт звернення до омбудсмана з розрахунком на 10 тис. населення був 4,4 (порівняно з майбутніми роками) [12, с. 529].

Таким чином, проаналізувавши зазначену вище інформацію, можемо зрозуміти, що за останні роки кількість звернень для захисту своїх прав, свобод чи законних інтересів до інституту омбудсмана в нашій державі значно зросла (порівняно з іншими роками). На нашу думку, це пов'язано з багатьма змінами в нашій країні, особливо у свідомості населення. Оскільки останніми роками в Україні відбувається, крім реформувань багатьох галузей суспільства, формування громадського суспільства, що здатне захищати свої інтереси та відстоювати права та свободи. У такому суспільстві існування та діяльність інституту омбудсмана стає найбільш ефективним. Крім цього, не варто забувати і про вдосконалення функціонування самого інституту, зокрема й про популяризацію та висвітлення своїх результатів у засобах масової інформації, Інтернет-мережі та соціальних мережах.

Що стосується результатів здійснення парламентського контролю інститутом омбудсмана стосовно засуджених та ув'язнених, то, на нашу думку, в Україні найкраще вона висвітлена саме в спеціальних доповідях Уповноваженого Верховної ради України з прав людини про стан реалізації національного превентивного механізму в Україні. Вони, як і щорічні доповіді, перебувають у відкритому доступі, але (на відміну від щорічних) практика реалізації національного превентивного механізму

в Україні та складання за результатами цієї діяльності звітів існує недовго (з 2012 року), однак про це більш детально ми будемо говорити у наших майбутніх дослідженнях.

У спеціальних доповідях міститься інформація про результати відвідування місць несвободи, що засновуються на принципі превентивної діяльності, з метою стримування порушень у цих місцях, а також із потенційною можливістю покращення діяльності цих установ. Звичайно, реалізація національного превентивного механізму в Україні націлена на попередження здійснення катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Із цього стає зрозумілим, що порушення прав чи законних інтересів засуджених чи ув'язнених стосується не лише порушення права на заборону такого поводження. Такі права можуть порушуватися і в інших групах прав. Також потрібно враховувати той факт, що до місць несвободи в нашій державі належать різні заклади, однак лише в деяких із них утримуються саме засуджені чи ув'язнені, що також є фактором того, що реалізація парламентського контролю інститутом омбудсмана щодо засуджених чи ув'язнених мінімізується через брак кадрів та часу.

Якщо ми повернемося до статистики, зазначеній у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2018 року, то ми побачимо, що у 2017 році до інституту омбудсмана надійшло 25 439 заяв. Із них 1 765 – заяви, що надійшли від засуджених (7% від загальної кількості), 591 – від обвинувачених (2,3% від загальної кількості), 330 – від підозрюваних (1,3% від загальної кількості), 307 – від підсудних (1,2% від загальної кількості) [10, с. 640]. Таким чином, загальна кількість заяв від засуджених та обвинувачених становить 11,8%, що, на нашу думку, є досить високим показником.

Але при цьому статистика відвідування у межах національного превентивного механізму показує, що з моменту його створення відсоток відвіданих місць несвободи залишається критично низькою (5% від загальної кількості). При цьому частина візитів є повторними, тобто здійснюються в раніше відвідані установи [13, с. 6]. Також тут потрібно врахувати те, що станом на 1 січня 2019 року налічувалося 5 044 установи та інших об'єктів, які можуть належати до місць несвободи в розумінні статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», що перебувають у сфері правового регулювання 10 державних інституцій (Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства юстиції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Служби безпеки України, Державної судової адміністрації України) [8, с. 18]. Таким чином, ми розуміємо, що відвідування засуджених та ув'язнених під час реалізації національного превентивного механізму складає навіть менше 5%.

Отже, підсумовуючи вищезазначену інформацію, визначаємо, що роль інституту омбудсмана під час здійснення парламентського контролю в питаннях захисту прав і законних інтересів засуджених та ув'язнених не можна недооцінити. Але водночас існує низка прогалин у цій сфері, а саме: відсутність ґрунтовних праць стосовно правового статусу засуджених та ув'язнених; відсутність чіткого механізму здійснення парламентського контролю інститутом омбудсмана стосовно засуджених чи ув'язнених на законодавчому рівні; відсутність будь-яких згадок про здійснення парламентського контролю Уповноваженим Верховної ради України з прав людини стосовно осіб, засуджених до альтернативних позбавленню волі покарань; застарілість Закону України «Про попереднє ув'язнення» та відсутність у статті 12 цього закону дозволу на побачення Уповноваженого Верховної Ради України з особами, взятими під варту.

Для їх вирішення ми вважаємо необхідним прийняття таких рішень на законодавчому рівні та у науковій сфері, як створення наукових праць, що детально розкривають правовий статус засуджених та ув'язнених; доповнення статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» дозволом на побачення з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини чи його законним представником; ухвалення з часом нового Закону України «Про попереднє ув'язнення».

Список використаних джерел:

1. Коврякова Е.В. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика. Москва: ОАО «Издательский дом «Городец», 2005. 192 с.
2. Куцин Я.М. Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2018. 262 с.
3. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 205 с.
4. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.12.2020).
5. Кримінально-виконавчий кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 12.12.2020).
6. Про затверджені правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19> (дата звернення 12.12.2020).
7. Закон України «Про попереднє ув'язнення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення 12.12.2020).
8. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2020. 258 с.
9. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2018 рік. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2019. 136 с.
10. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2017 рік. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2018. 661 с.
11. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2016 рік. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2017. 627 с.
12. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2015 рік. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2016. 537 с.
13. Черноусов А., Кобзін Д., Щербань С., Мартиненко О. Національний превентивний механізм проти катувань та жорстокого поводження в Україні. Харків, 2018. 76 с.